Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt:17, No:1 (Yıl: 2018), s. 153-179

TÜRKİYE'NİN ORTA VE DOĞU AVRUPA'DAKİ KARARSIZ MÜTTEFİKLERİ: TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNE YÖNELİK DESTEĞİN DİNAMİKLERİ

Eda KUŞKU SÖNMEZ*

Özet

Bu makale Orta ve Doğu Avrupa'da (ODA) yer alan ve Avrupa Birliği'ne (AB) görece yeni üye olmuş ülkelerin siyasi elitlerinin Türkiye'nin AB sürecine yönelik desteklerindeki farklılaşmayı açıklamayı amaçlamaktadır. Makale Türkiye'nin AB'ye tam üye yapılması, müzakere sürecinin ilerletilmesi, durdurulması veya Türkiye ile ilişkilerin mevcut çerçevesinin yeniden tanzimi konularındaki elitlerin görüşlerini inceleyecektir. Bu farklılaşmayı açıklarken, bu ülkelerin stratejik çıkarları, AB'nin genişlemesine yönelik kamuoyları, Türkiye ile siyasi ve ticari ilişkilerinin seyri gibi faktörlerin etkisinden söz edilebilir. Makale özellikle Türkiye'nin ODA ülkeleriyle ikili ilişkilerinin Türkiye'nin AB'deki geleceğine yönelik görüşler üzerinde belirleyici bir etkisi olacağını öngörmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Türk dış politikası, Avrupa Birliği, AB genişleme süreci, AB müzakere süreci, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri*

Turkey's Ambivalent Allies in Central and Eastern Europe: Dynamics of Support for Turkey's European Union Process

Abstract

This article seeks to explain the differentiation among the political elites of the new European Union (EU) members from Central and Eastern Europe (CEE) in terms of their support to Turkey's EU process. The article investigates elite opinions about Turkey's full membership, continuation or suspension of Turkey's EU accession negotiations, as well as, the adjustment of the existing framework of Turkey-EU relations. In explaining such differentiation, one may discuss the impact of the strategic interests of these countries, their public opinion about the EU

* Dr. Öğretim Üyesi, Avrasya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.
Makalenin Gönderilme Tarihi: 3/4/2018 Kabul Edilme Tarihi: 19/6/2018

enlargement, as well as, the progression of their political and trade relations with Turkey. The article expects that especially Turkey's bilateral relations with the CEE countries should have significant impact over the views concerning Turkey's future in the EU.

Keywords: *Turkish foreign policy, European Union, EU enlargement process, EU accession process, Central and Eastern European Countries*

Giriş

Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik başvurusunda bulunan diğer ülkelerle kıyasladığında, Türkiye'nin 3 Ekim 2005'te başlayan AB katılım müzakereleri sürecinin oldukça yavaş ilerlediği, hatta son yıllarda ilerlemenin neredeyse durduğu görülmektedir. Bu yavaşlık, Türkiye'deki reform süreciyle doğrudan ilişkili olmakla birlikte, AB'nin dönüşen genişleme politikasından ve AB üye ülkelerinin Türkiye'nin AB sürecine yönelik yaklaşımlarından da kaynaklanmaktadır. AB ile müzakere süreçlerinin sorunsuz bir şekilde ilerlemesini etkileyen farklı dinamikler bulunmaktadır. Sürecin karmaşık teknik boyutunun yanında, Türkiye gibi ülkelerin önünde ciddi siyasi engeller bulunduğu bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında, siyasi elitlerin bu sürece yönelik desteklerinin canlı tutulması, siyasi engellerin aşılması açısından kritik bir önem arz etmektedir.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığı ilan edildikten sonra, AB uyum yasalarının hızlıca çıkarıldığı bir sürece girilmiş ve AB Komisyonu'nun olumlu raporu neticesinde katılım müzakerelerinin başlatılması kararıyla AB-Türkiye ilişkilerinde yeni bir aşamaya gelinmiştir. Üyelik müzakerelerini başlatma hedefi, Türkiye'nin hızlı bir reform sürecine girmesi yönünde oldukça motive edici bir etki yapmıştır. Ekim 2005 sonrası süreçte müzakerelerin ilerlemesi için kaçınılmaz olan müzakere fasıllarının açılması konusunda yaşanan siyasi isteksizlik ve Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan siyasal çalkantılı süreç ile birlikte Türkiye'nin AB süreci tıkanma noktasına gelmiştir. Türkiye'nin bazı AB üyeleri ile yaşadığı ihtilaflar sonucu birçok fasılda müzakereler veto edilmiş ve Türkiye için üyelik alternatifleri tartışılmaya başlanmıştır. Bu tıkanıklık, AB'nin genişleme politikasının aday devletlerde demokratikleşmeyi sağlama konusundaki başarısını da sorgulanır hale getirmiştir.

Türkiye-AB müzakerelerinin başladığı tarihten bu yana 12 yıl geçmesine rağmen toplamda sadece 16 faslın müzakerelere açıldığı ve tek bir faslın geçici olarak kapatıldığı görülmektedir.[1] Çeşitli fasıllar üzerinde

[1] AB müktesebatına uyum toplamda 35 fasıl üzerinden değerlendirilmektedir. Bu alanlarda önceden belirlenen kıstaslar yerine getirildiğinde bu fasıllar müzakerelere açılır ve tam

bazı AB ülkeleri ve toplu halde AB Konseyi'nin vetoları bulunmaktadır. 2005'te imzalanan Gümrük Birliği EK Protokol metni gereği olarak Türkiye'nin AB ile arasındaki Gümrük Birliği'ni AB'ye sonradan üye olan ülkeleri kapsayacak şekilde genişletmesi öngörülmüştür. Türkiye 2004'te Birliğe üye olan Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile Kıbrıs sorununun çözümü konusunda uzlaşmazlık yaşamakta ve EK Protokolü bu ülkeyi kapsayacak şekilde genişletmek istememektedir. Türkiye bu EK Protokolü imzalamakla birlikte, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanımadığını bildiren bir deklarasyon yayımlamıştır. Bu durum neticesinde AB Konseyi, yaptırım olarak Türkiye ile 8 fasılda müzakereleri dondurmuştur. Güney Kıbrıs Rum Kesimi ise 6 fasılda müzakerelere açılış kriterleri (*benchmarks*) getirerek bu fasılları bloke etmiştir.

Kıbrıs sorunu haricinde Türkiye'nin müzakere sürecini yavaşlatan başka siyasi engeller de bulunmaktadır. Türkiye'nin müzakere çerçeve belgesine tam üyeliğe alternatif bütünleşme modellerinin benimsenebileceğiyle ilgili bir hüküm yerleştirilmiştir. Bu hükme göre Türkiye'nin AB müzakere süreci "sonucu önceden garanti edilemeyen ucu açık bir süreçtir" ve "Birliğin absorbe etme kapasitesi de dâhil, tüm Kopenhag kriterleri göz önünde bulundurularak, Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde Avrupa yapılarına mümkün olan en güçlü bağlarla kenetlenmesi sağlanmalıdır."[2] Bu hüküm Türkiye'nin tam üyeliğine karşı olan AB üye ülkelerinin bazı temel entegrasyon alanlarında müzakereleri veto etmelerinin bir gerekçesi olarak ileri sürülebilmektedir. Örneğin, Türkiye'nin tam üyeliğine karşı olan Fransız Başbakanı Nicolas Sarkozy iktidarı döneminde Türkiye için AB üyeliğine alternatif olarak imtiyazlı ortaklık önermiş ve bu bağlamda en temel bütünleşme alanlarını kapsadığı gerekçesiyle 5 fasılda müzakereleri veto etmiştir. Ancak, Sarkozy'nin 2012'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybetmesi ve yerine François Hollande'ın gelmesinin ardından Fransa'nın Türkiye ile ilgili pozisyonunda bir değişim gerçekleşmiştir. Ekonomi ve Parasal Politika başlıklı 17. Fasıl, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu başlıklı 22. Fasıl ile Mali ve Bütçesel Hükümler başlıklı 33. Fasıl üzerindeki Fransa'nın vetolarının kalkması sonrasında Türkiye bu fasıllarda müzakerelere başlayabilmiştir. Bir AB ülkesindeki siyasi iktidarın

uyum gerçekleştiğinde fasıllar kapatılır. Böylelikle tüm müzakere başlıkları açılıp kapatıldığında teknik müzakere süreci tamamlanacak ve AB'ye üyelik için bir sonraki aşamaya geçilebilecektir.

[2] "Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler," Erişim Tarihi: Ocak 23, 2018, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf.

değişmesi neticesinde o ülkenin Türkiye'ye yönelik vetolarının başka herhangi bir düzenlemeye gerek kalmaksızın kalkması, AB müzakere sürecinin siyasi niteliği, karşılıklı çıkarlar ve iyi ilişkilere ne ölçüde bağlı olduğu ile ilgili bir fikir vermektedir. Bu bağlamda, ODA bölgesinde yer alan AB'ye sonradan üye olmuş ülkelerin elitler düzeyinde Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik destekleri, Türkiye'nin AB sürecinin gelecekteki ilerleyişi açısından oldukça belirleyici olacaktır, dolayısıyla incelenmeye değerdir.

Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen askeri darbe teşebbüsü sonrasında olağan üstü hal ilan edilmesi ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetinin bu darbeye kalkışanlarla mücadele amacıyla aldığı diğer önlemler Türkiye'de temel demokratik kurumların işleyişini sekteye uğratmıştır. Avrupa Parlamentosu (AP) Ekim 2016'da Türkiye'deki olağanüstü hal şartları sebebiyle Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerini geçici olarak dondurma çağrısında bulunmuştur.[3] İlişkilerin geçici olarak askıya alınmasına yönelik bu öneri, Türkiye'deki siyasi durumun AB'nin talep ettiği şekilde düzelmemesi durumunda hiçbir yeni müzakere faslının açılmaması talebini de içermektedir. AB'nin temel karar alma organlarından olan AP'nin Türkiye'ye yönelik olarak böyle bir tavsiye kararı almasının herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır, ancak bu karar Türkiye-AB ilişkilerinin daha da gerilmesi sonucunu doğurmuştur.

AB'nin en son genişleme süreçlerine baktığımızda, bu süreçlere dâhil edilen diğer ülkelerin AB müzakerelerinin Türkiye'ye kıyasla oldukça hızlı ilerlediği görülmektedir. 1990'lardaki başvurularını takiben, ODA'dan 10 aday ülke[4] iki dalga halinde Mayıs 2004'te ve Ocak 2007'de[5] AB'ye katılmışlardır. AB müzakerelerine Türkiye ile aynı tarihte başlayan Hırvatistan'ın da 2013'teki katılımıyla, AB 28 üyeyi içeren bugünkü boyutlarına ulaşmıştır. AB müzakere süreci devam eden Karadağ ve Sırbistan'ın gelecekteki AB üyeliği ile ilgili, Türkiye örneğinde olduğu düzeyde bir tereddüt görülmemektedir. Bu ülkeler müzakere süreçlerinde hızlı ilerlemektedir. Müzakere süreçlerinde herhangi bir aksaklık yaşamaları durumunda, tam üyeliğe alternatif bir modelin tercih edilmesi henüz gündeme getirilmemiştir. ODA'daki bazı ülkelerde AB'ye üyelik sonrası

---

[3] "AP'de Türkiye ile Müzakereleri Dondurma Çağrısı Kabul Edildi," *Birgün*, Temmuz 6, 2017, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2018, https://www.birgun.net/haber-detay/ap-de-turkiye-ile-muzakereleri-dondurma-cagrisi-kabul-edildi-168550.html.

[4] 2004'te Birliğe üye olan ülkeler Orta ve Doğu Avrupa'dan Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Romanya, Macaristan, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya ve Akdeniz Bölgesi'nden Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'dir.

[5] Bulgaristan ve Romanya, 1995'teki üyelik başvurularının ardından 2000'de müzakerelere başlamışlar ve 2007'de Birliğe dâhil olmuşlardır.

uyum süreçlerinin işletilmesi konusunda yaşanan aksaklıklar,[6] gelecekteki genişleme süreçlerine yönelik yeni düzenlemeler getirilmesi sonucunu doğurmuştur.

İlk defa 2005 yılında Türkiye ve Hırvatistan'ın müzakere çerçeve belgelerine bir takım yeni koşullar eklenmiştir. Öncelikle AB müzakere fasıllarının içeriğinde bazı değişikliklere gidilmiş ve bu fasılların sayısı 35'e çıkarılmıştır. Hâlihazırda AB ile müzakerelere devam eden Karadağ ve Sırbistan için Yargı ve Temel Haklar ile Adalet, Özgürlük Güvenlik başlıklı 23. ve 24. fasılların müzakerelerin en başında açılması ve müzakere süreci boyunca açık tutulmaları kararı verilmiştir. Hukukun üstünlüğü alanında yüksek standartların yakalanmasını öngören AB, geçmiş tecrübeye dayanarak bu fasılları müzakere sürecinde ön plana çıkarmıştır. Ayrıca birçok fasılda müzakerelerin başlaması, devam etmesi ve sonlandırılması için tamamlanması gereken yeni kıstaslar getirilmiştir. Bu format değişikliklerine ek olarak, gelecekteki üyeler için Birliğe kabul edilmeden önce özellikle AB üyeleri ve komşularıyla olan sorunlarını çözmeleri şartı getirilmiştir.

Bu yeniliklerin Türkiye'nin müzakere sürecinin ilerletilebilmesi açısından oldukça olumsuz etkileri olmuştur. Örneğin Fransa, yukarıda da bahsedildiği üzere, Türkiye'nin müzakere çerçevesine referansla bazı müzakere başlıklarının açılmasını veto etmiştir. Gelecekteki genişlemeler için AB müzakere süreci bir gün tamamlansa dahi ucu açık yani üyelikle sonlanması garanti edilmeyen bir süreç olarak tanımlanmış ve böylelikle tam üyeliğe alternatif modellerin önerilmesinin önü açılmıştır.[7] Türkiye'nin Birliğe tam üyeliği ile ilgili tartışmalarda, Türkiye'nin üyeliğinin gelecekte AB'nin kurumsal yapı ve işleyişi ve tüm bunların AB bütünleşmesinin ilerleyişi açışından doğuracağı olumsuzluklar dikkat çekmektedir.[8]

---

[6] Rachel A. Epstein ve Jacoby Wade, "Eastern Enlargement Ten Years On: Transcending the East–West Divide?," *Journal of Common Market Studies* 52, no 1 (2014); Antoaneta Dimitrova ve Aron Buzogány, "Post-Accession Policy-Making in Bulgaria and Romania: Can Non-state Actors Use EU Rules to Promote Better Governance?," *Journal of Common Market Studies* 52, no 1 (2014); Ulrich Sedelmeier, "Anchoring Democracy from Above? The European Union and Democratic Backsliding in Hungary and Romania after Accession," *Journal of Common Market Studies* 52, no 1 (2014).

[7] Mehmet Uğur, "Open-Ended Membership Prospect and Commitment Credibility: Explaining the Deadlock in EU–Turkey Accession Negotiations," *Journal of Common Market Studies* 48, no 4 (2010): 972; Cemal Karakaş, "EU–Turkey: Integration without Full Membership or Membership without Full Integration? A Conceptual Framework for Accession Alternatives," *Journal of Common Market Studies* 51, no 6 (2013).

[8] Meltem Müftüler-Baç, "Turkey's Accession to the European Union: The Impact of the EU's Internal Dynamics," *International Studies Perspectives* 9, no 2 (2008); Erhan İçener ve David Phinnemore, "Enlargement and the European Union's Absorption Capacity: 'Oft-

Türkiye'nin dışında bırakıldığı her genişleme dalgası, Türkiye'nin gelecekteki üyeliği açısından bir olumsuzluk teşkil edecektir.

Aday ülkelerin Birliğe kabulünde AB kriterlerinin yerine getirilmesinin yanı sıra, AB kamuoyunun onayı, AB'nin yeni üyeleri absorbe etme kapasitesi ve üye ülkelerin çıkarları gibi faktörler etkili olacaktır.[9] AB genişlemesi ile ilgili yakın dönemki literatüre baktığımızda, çalışmaların bir kısmı genişlemeye yönelik kamuoyunu değerlendirmektedir.[10] Geçmiş ve gelecek genişlemeleri karşılaştıran çalışmaların[11] yanı sıra, AB genişlemesinin sınırlarının ne olduğu ve AB'nin gelecekteki genişleme taleplerini ne şekilde karşılayabileceği konusuna eğilen çalışmalar da yapılmıştır.[12] Literatürde ayrıca, AB üye devletlerinin görüşlerinin müzakere süreçlerinin ilerlemesi üzerindeki etkilerini değerlendiren çalışmalar da mevcuttur.[13] AB üye devletlerinin AB'nin gelecekteki genişlemesi konusunda verecekleri onay, aday ülkelerin AB müzakere süreçlerinin devamı ve neticelenmesi açısından kaçınılmazdır. Dolayısıyla, bu tercihlerin bilinen etkisinden ziyade hangi faktörlerce şekillendiğini anlamak,

forgotten' Condition or Additional Obstacle to Membership?," *Insight Turkey* 8, no 3 (2006); Tanja A. Börzel et. al., "European Union Enlargement and Integration Capacity: Concepts, Findings, and Policy Implications," *Journal of European Public Policy* 24, no 2 (2017).

9 Müftüler-Baç, "Turkey's Accession."

10 Zeynep Taydaş ve Cigdem Kentmen-Cin, "Who Is Afraid of EU Enlargement? A Multilevel Comparative Analysis," *Political Research Quarterly* (2017); Antoaneta Dimitrova ve Elitsa Kortenska, "What Do Citizens Want? And Why Does It Matter? Discourses among Citizens as Opportunities and Constraints for EU Enlargement," *Journal of European Public Policy* 24, no 2 (2017); Sara. B. Hobolt, "Ever Closer or Ever Wider? Public Attitudes towards Further Enlargement and Integration in the European Union," *Journal of European Public Policy* 21, no 5 (2014).

11 Meltem Müftüler-Baç ve Aylin Ece Çiçek, "A Comparison of the European Union's Accession Negotiations with Bulgaria and Turkey: The Role of Bilateral Issues," *Journal of Contemporary European Studies* 25, no 2 (2017); Antoaneta Dimitrova et. al., "Comparing Discourses about Past and Future EU Enlargements–Core Arguments and Cleavages," Nisan 30, 2015. Erişim Tarihi: Ocak 26, 2018. http://www.sps.unimi.it/extfiles/unimidire/28401/attachment/comparing-discourses-about-eu-enlargement-30-april-final.pdf.

12 A. Resul Usul, "Is There Any Hope on the Revival of EU–Turkey Relations in the 'New Era'?," *Turkish Studies* 15, no 2 (2014); Siret Hürsoy, "On the Edge of the EU: Turkey's Choice between 'Privileged Partnership'and Non-Accession," *Asia Europe Journal* (2017): 1-21; Egbert Jahn, "Limits on the Future Expansion of the European Union. On the Disputed Membership of Turkey, Ukraine and Other States," *International Politics* (2015).

13 Ebru Turhan, "Turkey's EU Accession Process: Do Member States Matter?," *Journal of Contemporary European Studies* 24, no 4 (2016); Mandacı, Nazif, "Avrupa'daki Radikal Sağ Partiler ve Balkanlı Kuzenleri: Çanlar Türkiye İçin Çalıyor," *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 33, no 9 (2012).

gelecekteki genişlemelerin sınırlarının ve özelde Türkiye'nin AB sürecinin yarınının değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır.

ODA ülkelerinin Birliğe Türkiye'den önce katılmaları, Türkiye'nin üyeliği için ikna edilmesi gereken yeni üyeler anlamına gelmektedir. Müzakere süreçlerinin sonunda bir aday ülkenin AB'ye kabulü için AB'nin tüm üyelerinin onayının alınması gerekmektedir. Bu makale, ODA ülkelerinin siyasi elitlerinin Türkiye'nin AB sürecine yönelik yaklaşımlarındaki farklılaşmayı ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu farklılaşmayı açıklarken bu ülkelerin stratejik çıkarları, genişlemeye yönelik kamuoyu desteği ve Türkiye ile siyasi ve ticari ilişkileri gibi faktörlerin görece etkisi değerlendirilecektir.

I. ODA Ülkelerinde Türkiye'nin AB Süreci ve İlişkilerin Yeniden Tanzimine Yönelik Elit Düzey Yaklaşımlar ve Stratejik Çıkarların Etkisi

ODA ülkelerinin siyasi liderlerinin Türkiye'nin AB süreci ile ilgili açıklamaları incelendiğinde, müzakerelerin devam etmesi, durdurulması, hızlandırılması veya üyeliğe alternatif bir işbirliği formatının benimsenmesi gibi farklı görüşlerin benimsendiği, bazı ülkelerin liderlerinin ise net bir tavır ortaya koymaktan kaçındıkları görülmektedir.

Litvanya, Letonya ve Estonya'dan oluşan Baltık Ülkeleri'nin hükümetlerinin Türkiye'ye yönelik genişleme konusundaki yaklaşımlarının oldukça benzer olduğu söylenebilir. Bu ülkeler, geleneksel olarak çeşitli stratejik çıkarları sebebiyle Türkiye ile dostane ilişkiler geliştirmişlerdir. 2013'ün ilk yarısı itibariyle artık Türkiye'nin AB ile ilişkileri bir çıkmaza sürüklendiği ve adeta durma noktasına geldiği bir dönemde, AB Dönem Başkanlığını devralan Litvanya'nın Cumhurbaşkanı Dalia Grybauskaitė, Türkiye-AB arasındaki müzakere sürecini yeniden başlatma ve hızlandırmanın Litvanya başkanlığının stratejik hedeflerinden biri olduğunu ifade etmiştir.[14] Bu kararlılık Litvanya'nın başkanlık programında tekrarlanmıştır.[15] Litvanya hükümetinin çabaları sınırlı düzeyde sonuç vermiş ve Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu başlıklı 22. Fasıl Kasım 2013'te müzakerelere açılmıştır. Genel itibariyle Litvanya'nın söylemden öteye giden aktif desteğinin, ülkenin stratejik çıkarları doğrultusunda şekillendiği iddia edilebilir. Özellikle Kuzey Atlantik

[14] Viktor Denisenko, "Could Lithuania Help Turkey Step Up EU Accession?," *Geopolitika*, Mayıs 1, 2013, Erişim Tarihi: Ocak 24, 2018, http://www.geopolitika.lt/?artc=6021.

[15] "Programme of the Lithuanian Presidency of the Council of the European Union," Erişim Tarihi: Ocak 24, 2018, http://static.eu2013.lt/uploads/documents/Presidency_programme_EN.pdf.

Antlaşması Örgütü'nün (*North Atlantic Treaty Organization*, NATO) bünyesinde sağlanan güvenlik konusundaki işbirliği, Baltık ülkelerinin tümü açısından ilişkilerin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Litvanya ve Letonya Türkiye'nin NATO'nun Baltık bölgesindeki hava devriyesi misyonuna katkısının devam etmesini hedeflemektedir.[16] Türkiye'nin enerji güvenliğindeki potansiyel rolü, Litvanya'nın ve Letonya'nın Türkiye-AB sürecine yönelik değerlendirmelerinin olumlu yönde olmasına etki eden faktörler arasındadır.[17] Bu ülkelerin Rusya'ya aşırı düzeyde enerji bağımlılığı ve Rusya'nın güvenilir bir enerji tedarikçisi olmaması, ileriye dönük projeksiyonlar ve Türkiye'nin Avrupa'nın enerji güvenliğine gelecekteki potansiyel katkısı sebebiyle önem verilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Litvanya Dışişleri Bakanı Türkiye'de darbe teşebbüsü sonrası yaşanan sürece yönelik yaptığı açıklamada, gelecekte Türkiye-AB ilişkilerini demokratik normların ve prensiplerin belirleyeceğini ve Türkiye-AB diyaloğunu canlı tutmak istediklerini ifade etmiştir.[18] Benzer bir şekilde, Letonya Dışişleri Bakanı da, AB kriterlerine uyum sağlandığı takdirde, darbe teşebbüsü sonrası dönem için Türkiye'nin AB ile entegrasyonunu ve daha fazla fasıl açılmasını desteklediklerini ifade etmiştir.[19] Estonya hükümeti ise Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemekle birlikte, diğer ortaklık opsiyonları konusunda net bir pozisyon belirlememiştir.[20] Estonya Dışişleri Bakanı Sven Mikser ülkesinin AB Dönem Başkanlığı sırasında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 2017'nin ilk yarısında gerçekleşen bu ziyarette Mikser, Türkiye ve AB arasında açık bir diyaloğu desteklediklerini; Türkiye ile göç, ekonomi, gümrük birliği, terörle mücadele gibi birçok alanda ortak çıkarların söz konusu olduğunu ve ortak tehditlere yönelik daha güçlü bir işbirliği içinde olmak gereğini ifade etmiştir.[21] Estonya Başbakanı Juri Ratas ise

---

[16] Azuolas Bagdonas, "The Geopolitics of Support for Turkey's EU Accession: A View from Lithuania," *Insight Turkey* 14, no 3 (2012).

[17] Bagdonas, "The Geopolitics of Support for Turkey's EU Accession."

[18] "Lithuanian and Turkish Foreign Ministers Discus Situation in Turkey," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, https://www.urm.lt/default/en/news/lithuanian-and-turkish-foreign-ministers-discus-situation-in-turkey; "FEUTURE EU 28 Country Report: Lithuania," Liucija Verveckiene ve Justinas Lingevicius, 4, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Lithuania_28_Country_Report.pdf.

[19] "FEUTURE EU 28 Country Report: Latvia," Ilvija Bruģe, 2, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Latvia_28_Country_Report.pdf.

[20] "FEUTURE EU 28 Country Report: Estonia," Stefano Braghiroli ve Maili Vilson, 4, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Estonia_28_Country_Report.pdf

[21] "Estonian Foreign Minister Sven Mikser: Estonian Presidency will Help to Ensure Continuation of EU-Turkey Dialogue," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, https://www.eu2017.ee/news/press-releases/estonian-foreign-minister-sven-mikser-estonian-presidency-will-help-ensure.

Estonya'nın AB Dönem Başkanlığı sürecinde Türkiye-AB ilişkilerinde somut adım atılabilmesi için Türkiye'nin bu yönde çabalarını görmeyi beklediklerini ifade etmiştir.[22] Siyasi elit düzeyinde yapılan bu açıklamalarda, açık diyalog ve güçlü işbirliği gibi kavramların kullanılması ve Türkiye-AB müzakere sürecine değinmekten kaçınılması bu ülkelerin pozisyonunun muğlaklığı ile ilgili bir fikir vermektedir.

Genel olarak, Baltık ülkelerinin Türkiye'nin AB sürecine yönelik yaklaşımlarında stratejik çıkarlarının belirleyici olduğu ifade edilebilir. Özellikle NATO şemsiyesi altındaki savunma ortaklığı bu ülkeler tarafından önemsenmektedir. Türkiye'nin gelecekteki üyeliğine yönelik desteğini sürdüren bu ülkelerden yapılan resmi açıklamalarda Türkiye ile ikili ilişkilere zarar verecek ifadelerden kaçınıldığı, ancak konu müzakere sürecinin ilerlemesine geldiğinde daha yuvarlak ifadeler kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Her ne kadar, iktidar temsilcilerinin AB müzakereleri dışında alternatif bir işbirliği modelinin benimsenmesi yönünde bir önerileri olmasa da, bu ülkelerin aktif destekçilerden pasif gözlemcilere dönüştükleri söylenebilir. Günümüzde güvenlik, terörle mücadele ve yasadışı göç gibi meselelerde işbirliğinin gerekliliği, bu ülkeleri Türkiye ile stratejik ilişkilerini kuvvetlendirmeye teşvik etmektedir. 2017'nin ikinci yarısında devraldığı AB Dönem Başkanlığı süresince Estonya, Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili hassas meselelere dokunmaktan kaçınmış, müzakere sürecinde herhangi bir ilerleme kaydedilememiş ve vize muafiyeti ile ilgili karar da bir sonraki döneme bırakılmıştır. Türkiye'nin AB müzakere sürecine son verilmesine yönelik Almanya tarafından yapılan önerinin AB Komisyonu tarafından değerlendirilmesi beklenmiş ve bu karar da Bulgaristan'ın AB Dönem Başkanlığına bırakılmıştır.[23]

2018'in ilk yarısında Türkiye-AB ilişkilerinin seyrinin daha belirgin bir sürece girebileceği beklentisi Bulgaristan'ın AB Dönem Başkanlığıyla artmıştır. Bulgaristan'ın Başkanlık Programı kapsamında Türkiye ile diyalog ve işbirliği yönünde çalışılacağı ifade edilmiş, Bulgaristan Dışişleri Bakanı ise Türkiye'ye karşı net ve açık olunması gerektiğini, AB üyesi olmasının gerçekçi olup olmadığının ve başka ne tarz bir ilişki içinde olunabileceğinin netliğe kavuşturulması ihtiyacını dillendirmiştir.[24] Bulgaristan Dışişleri

---

[22] "Estonya Başbakanı Juri Ratas: 'Estonya Türkiye'nin AB Üyesi Olmasını Destekliyor'," *Sabah*, Ağustos 17, 2017, Erişim Tarihi. Mayıs 5, 2018, http://www.sabah.de/turkiye/2017/08/17/estonya-basbakani-juri-ratas-estonya-turkiyenin-ab-uyesi-olmasini-destekliyor.

[23] Georgi Gotev, "Estonian Presidency Passes Turkey Decision to Bulgaria," Eylül 8, 2017, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.euractiv.com/section/enlargement/news/estonian-presidency-passes-the-turkey-decision-to-bulgaria/.

[24] "Programme of the Republic of Bulgaria for the Presidency of the Council of the European Union," Republic of Bulgaria, 20, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018,

Bakanı 2018 başında yaptığı bir başka açıklamada, "Türkiye, Avrupa Birliği'nin (AB) yakın ortağı olmadan ne AB'nin dış sınırlarını başarıyla korumak ne de terörizmle mücadelede başarılı olmak mümkün" değerlendirmesinde bulunmuştur.[25] Türkiye'nin AB ile müzakere yürütmekte olduğu ilişki biçimine alternatif yakın ortak olma şeklindeki ilişki formüllerinin telaffuz edilmeye başlanması ile Bulgaristan hükümetinin Türkiye-AB süreci ile ilgili yaklaşımında Türkiye'nin tam üye yapılması hedefinden uzaklaştığı iddia edilebilir. Ayrıca, Bulgaristan Başbakanı gelecekteki ilişkileri kolaylaştırmak adına gazetecilere yönelik muamelelerin gözden geçirileceğini umduklarını ifade etmiştir.[26] Bu ifadelerden, Türkiye'nin AB sürecine yönelik desteğin sürdürülmesine Türkiye'deki demokratikleşme yönündeki reformlara bağlı olarak karar verileceği anlaşılmaktadır. Diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında, Türkiye ile komşuluktan kaynaklanan daha derin ikili ilişkilere sahip olan Bulgaristan'ın siyasilerinin dahi üyelik alternatiflerini tartışmaya açması, Türkiye'deki siyasi sürece eleştirel yaklaşmaları ve müzakere sürecine değinmekten kaçınmaları, gelecekte Türkiye'nin AB müzakere sürecinin ilerletilmesi konusundaki rehavet düzeyini ortaya koymaktadır.

Tüm bu olumsuz arka plana rağmen, Mart 2018'de Bulgaristan'ın girişimiyle Türkiye ile AB arasında bir liderler görüşmesi organize edilmiştir. Bulgaristan'ın AB Dönem Başkanlığında Varna'da gerçekleşen görüşmede, Bulgaristan Başbakanı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve AB'nin yüksek düzeyli memurları bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmeyle, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında yeniden güven tesis edilebilmesinin yolu açılmış, en önemli çıktılardan biri olarak da AB Komisyonu Başkanı Jean-Claud Junker Türkiye'nin AB sürecinin dondurulmadığı mesajını vermiştir.[27] Bu bağlamda AB Komisyonu Başkanı, Türkiye için üyeliğe alternatif bir modelin belirlenmesi ile ilgili sürmekte olan tartışmaları şimdilik rafa kaldırmış görünmektedir. AB'nin üst düzey yetkililerinden Türkiye-AB sürecinin sonlandırılmasıyla ilgili gelecek herhangi bir öneri Türkiye ile

https://eu2018bg.bg/en/programme; "Bulgaria Seeks Better Turkey Relations in EU Presidency," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.qatar-tribune.com/news-details/id/106541.

[25] "Bulgaristan Başbakanı: AB Türkiye ile İlişkileri İyileştirmeli," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, https://www.sabah.com.tr/dunya/2018/01/11/bulgaristan-basbakani-ab-turkiye-ile-iliskileri-iyilestirmeli.

[26] "Bulgaria Targets Better Turkey Ties in EU Presidency," *Hürriyet Daily News*, Ocak 12, 2018, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.hurriyetdailynews.com/bulgaria-targets-better-turkey-ties-in-eu-presidency-125661.

[27] "AB Komisyonu Başkanı Juncker: Türkiye ile Müzakerelerin Devamının Garantörüyüm", *Hürriyet*, Mart 27, 2018, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2018, http://www.hurriyet.com.tr/dunya/ab-komisyonu-baskani-juncker-turkiye-ile-muzakerelerin-devaminin-garantoruyum-40785002.

ilişkilerin gerginleşmesine ve çıkmaza girmesine sebep olacaktır. Böyle bir kopma birçok AB lideri ve üst düzey yetkilisi tarafından karşılıklı çıkarlar da düşünüldüğünde tercih edilmemektedir ve sürecin devam ettirilmesi yönünde bir siyasi irade oluşmaktadır. Ancak yukarıda değinilen AB'nin yeni genişleme politikası dikkate alındığında genişleme sürecinin ucu açık olarak yeniden tarif edildiği unutulmamalıdır. Bu hususla ilgili olarak, AB Komisyonu Başkanı Eylül 2017'de yaptığı bir konuşmada Batı Balkanlar için üyelik perspektifinin canlı tutulmasını, ancak Türkiye için yakın bir gelecekte AB'ye katılma ihtimaline imkân verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.[28] Varna buluşmasında karşılıklı çıkarlar ve talepler nispetinde bir araya gelinmesi ve toplantının olumlu bir atmosferde geçmesi ve Türkiye için üyelik perspektifinin yeniden gündeme alınması, Türkiye'nin AB müzakerelerinin ilerletilebilmesi için tek başına yeterli olmayacaktır. Türkiye-AB ilişkilerinin oldukça gerginleştiği bir dönemde böyle bir zirvenin Bulgaristan hükümetinin girişimi ile düzenlenmiş olması, Türkiye'nin AB sürecini ilerletebilmek için ODA'da kuracağı yoğun siyasi bağlardan nasıl istifade edebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

AB'nin doğu sınırında Türkiye'ye komşu sayılabilecek bir diğer ülke olan Romanya geleneksel olarak Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini desteklemektedir. Romanya'nın Ankara Büyükelçisi Gabriel Şaponda Aralık 2017'de yaptığı açıklamada bu desteğin devam etmekte olduğunu vurgulamış ve iki ülke arasındaki siyasi diyaloğun ve özellikle de ticari ilişkilerin oldukça dinamik olduğunun altını çizmiştir.[29] Ancak, Türkiye'deki son gelişmeler Romanya'nın siyasi elitlerini Türkiye'ye yönelik desteğin koşulsuz olmadığı yönünde açıklama yapmaya itmiş görünmektedir. Türkiye'deki darbe teşebbüsü sonrası sürecin yönetimi ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Klaus Iohannis tarafından insan hakları ve demokrasiye saygı vurgusu yapılmıştır.[30] Romanya'nın üst düzey makamları üyelik alternatiflerinin önerilmesi konusundaki tartışmalara henüz katılmamakla birlikte, Türkiye'nin üyeliğine yönelik resmi desteğini sürdürmektedir. Ancak bu desteğin şarta bağlandığı ve Türkiye talep edilen reformları

---

[28] "Juncker Chides EU Candidate Turkey, Upbeat on Western Balkans," *Reuters*, Eylül 13, 2017, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, https://www.reuters.com/article/us-eu-juncker-enlargement/juncker-chides-eu-candidate-turkey-upbeat-on-western-balkans-idUSKCN1BO1CC?il=0.

[29] Yunus Paksoy, "Romania Fully Supports Turkey's EU Membership, Envoy Says", *Daily Sabah*, Aralık 5, 2017, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2018, https://www.dailysabah.com/eu-affairs/2017/12/06/romania-fully-supports-turkeys-eu-membership-envoy-says.

[30] "FEUTURE EU 28 Country Report: Romania," Alexandru Damian ve Raluca Dinu, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Romania_28_Country_Report.pdf.

gerçekleştirmediği takdirde yeniden bir değerlendirmeye gidilebileceği de anlaşılmaktadır. Romanya Cumhurbaşkanı, Türkiye'nin AB ile mülteci krizinin çözümüne yönelik yaptığı anlaşmanın 2017'de uygulanmaya devam edilmesinin önemine vurgu yapmıştır.[31] Diğer ODA ülkelerine kıyasla Türkiye'ye olan coğrafi yakınlıkları, Romanya ve Bulgaristan'ı Türkiye ile ilişkilerini ele alırken daha tedbirli ve özenli davranmaya itmektedir. Ancak, son dönemde Türkiye'de yaşanan gelişmeler ve AB sürecindeki tıkanma neticesinde, bu ülkelerin de Türkiye-AB müzakereleri ile ilgili olarak yeniden pozisyon belirleme süreci içerisinde oldukları görülmektedir.

Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan'dan oluşan Vişegrad Grubu (V4) ülkeleri bazı dış politika konularında birlikte hareket etmelerine rağmen,[32] genişleme politikaları konusunda nispeten farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine yönelik karşıtlığı en yüksek tondan ifade eden Çek Cumhurbaşkanı Milos Zeman, hem Türkiye'nin AB'de yeri olmadığı düşüncesinde olduğunu, hem de Türkiye ile yapılan geri kabul ve vize muafiyeti anlaşmalarını desteklemediğini ifade etmiştir.[33] Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmayan siyasilerin Avrupa ülkelerinde iktidara gelmesi, AB müzakere sürecinin ilerlemesi için gerekli siyasi iradenin oluşabilmesi açısından büyük bir olumsuzluk teşkil etmektedir. Son yıllarda Türkiye ve Çek Cumhuriyeti arasındaki siyasi ilişkilerin gerilmesine sebep olan bazı olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. Türkiye'nin Suriye'de mücadele etmekte olduğu PYD terör örgütüne destek verdikleri gerekçesiyle Kasım 2016'da gözaltına alınan iki Çek vatandaşı, Ağustos 2017'de Şırnak'taki mahkeme tarafından hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Çek Mahkemesi de PYD'nin lideri Salih Müslim'in tutuklanmasına ve Türkiye'ye iade edilmesine yönelik Türk makamlarınca yapılan talebi geri çevirmiştir. Türkiye'nin terörle mücadelesi ve Çek Cumhuriyeti'nin bu konuya yaklaşımı neticesinde yaşanan bu gelişmeler iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri zedeleyen bir tablo ortaya koymaktadır.

---

[31] "FEUTURE EU 28 Country Report: Romania."

[32] Örneğin, özellikle enerji politikaları konusunda birlikte hareket etmelerinin yanı sıra, Avrupa Komşuluk Politikası ile bunun Doğu Ortaklığı boyutunu teşvik etmektedirler.

[33] "Turkish President's Statements Prove Turkey Not Meant for EU – Czech President," *SputnikNews*, Mart 23, 2017, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, https://sputniknews.com/europe/201703231051863830-turkey-not-eu-czech-president/; "Turkey Acts Like ISIS Ally, Should not be EU Member'– Czech President," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, https://www.rt.com/news/325498-turkey-eu-member-isis/; "Turkey Should not be Admitted to the EU: Czech President," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-should-not-be-admitted-to-the-eu-czech-president-92327.

Bir diğer Orta Avrupa ülkesi olan Polonya'nın Cumhurbaşkanı Andrzej Duda, Türkiye ile müzakerelerin devam etmesi ve Türkiye'nin bu sürecin sonunda tam üye yapılması yönünde görüş bildirmiştir.[34] Ayrıca, Orta Doğu'dan gelen göçmen dalgalarını durduğu için Türkiye'ye teşekkür etmek gerektiğini ifade etmiştir.[35] Türkiye'nin Polonya ziyareti sırasında yapılan bu açıklamalar, liderler arasındaki diplomatik ilişkilerin Türkiye'nin AB sürecine destek toplayabilmesi açısından ne kadar önemli olduğunun ispatı niteliğindedir. Genişlemeye yönelik yüksek kamuoyu desteğiyle birlikte değerlendirildiğinde, Polonya'nın Türkiye'nin AB sürecine yönelik desteğinin en üst düzeyde ve diğer ülkelere nazaran oldukça olumlu olduğu ifade edilebilir.

2016'nın ikici yarısında AB Dönem Başkanlığını devralan Slovakya, sürdürülebilir göç ve sığınmacı konularını politika öncelikleri arasına almıştır. Sığınmacı krizinin çözümü amacıyla AB ile Türkiye arasında Mart 2016'da yeni bir mutabakata varılmıştır. Bu mutabakata göre, Türkiye'ye kendi topraklarından Ege'deki Yunan adalarına geçen yasadışı göçmenleri geri almayı kabul etmesi karşılığında, önceden taahhüt edilmiş olan 3 milyar avro AB desteğine ek olarak 2018'e kadar 3 milyar avro daha verilmesi üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Göçmen krizinde Avrupa'nın yükünü hafifletecek bu adım sonrası, Slovakya AB Dönem Başkanlığında Mali ve Bütçesel Hükümler başlıklı 33. Faslın açılması sağlanmıştır. Yeni fasılların açılması müzakere sürecinin ilerlemesi açısından tek başına bir anlam ifade etmemektedir, zira müzakerelerin tamamlanabilmesi için fasıllar açıldıktan sonra bu alanlardaki uyum değerlendirilerek fasılların kapatılmaları da gerekmektedir. Ayrıca, ara dönemde ek kriterler de belirlenebilir ve bu bağlamda fasıllarda uyumun tamamlanabilmesi yönündeki süreç daha da uzayabilmektedir. Günümüzde, Slovakya'nın Türkiye'nin tam üyeliğine desteğinin hükümet düzeyinde devam ettiği söylenebilir.[36] Slovak Başbakan Robert Fico ve Dışişleri Bakanı Miroslav Lajcak güçlü bir biçimde Türkiye'nin üyeliğini desteklediklerini ifade etmişlerdir.[37] Türkiye'den başbakan düzeyinde Slovakya'ya ilk ziyaret Şubat, 2013'te gerçekleşmiş olup, takip eden süreçte karşılıklı ziyaretler sıklaşmış ve ticari ilişkiler de gelişmiştir. Türkiye'nin gelecekteki muhtemel üyeliğine yönelik

---

[34] Jakub Maděránek, "Poland Supports Turkey in EU Accession Talks," *ESJ News*, Ekim 20, 2017, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, https://www.esjnews.com/poland-turkey-accession-talks-eu.

[35] Maděránek, "Poland Supports Turkey."

[36] "FEUTURE EU 28 Country Report: Slovakia," Bilgesu Şatır, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.feuture.uni-koeln.de/eu-28-country-reports/slovakia/.

[37] "Slovakia Voices Support for Turkey's EU Membership," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://aa.com.tr/en/turkey/slovakia-voices-support-for-turkeys-eu-membership/93479.

Slovakya'daki mevcut hükümetin olumlu ve destekleyici bir tavır benimsenmesinde yüksek düzeyli ikili ilişkilerin sıklaştırılmasının etkili olduğu iddia edilebilir.

Macaristan Hükümeti'nin resmi görüşünün Türkiye ile müzakereleri ilerletme yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Macar Dışişleri Bakanı Péter Szijjártó Türkiye ile yeni müzakere başlıkları açılmasını savunmuş ve vize diyaloğu sürecinde Türkiye'ye teknik destek sağlayacaklarını belirtmiştir.[38] Türkiye ve Macaristan liderleri arasındaki samimi ilişkilerin ticaret hacmini artırma hedeflerinin ve Avrupa'nın Türkiye'nin desteği olmadan yönetmekte zorlandığı mülteci krizinin, Macaristan'ın Türkiye'ye yönelik olumlu bir tutum sergilemesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Macar Başbakan Viktor Orban, müzakere süreciyle ilgili Haziran, 2017'de yaptığı açıklamada askıya alma veya dondurma gibi önerileri desteklemediklerini ifade etmiştir.[39] Genel olarak Türkiye'nin Orta Avrupa ülkelerinden Macaristan, Slovakya ve Polonya ile kurmuş olduğu ikili iyi ilişkilerin ve bu ilişkilerin ticari boyutunun bu ülkeleri Türkiye'nin tam üyeliğini desteklemeye yönlendirdiği söylenebilir.

Türkiye ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek niyetinde görünen Slovenya Başbakanı Borut Pahor, Slovenya'nın kesin bir biçimde Türkiye'nin Birliğe üyeliğini desteklediğini ifade etmiştir.[40] Ancak, yakın dönemde net bir resmi açıklama olmaması dolayısıyla Slovenya'nın Türkiye'nin AB sürecine yönelik tutumundaki değişim tam olarak bilinmemektedir. 2017 sonu itibariyle, Slovenya Dışişleri Bakanı Karl Erjavec, AB ile Türkiye arasında yasadışı göçmenlerle ilgili anlaşmanın devam ettirilmesinin Batı Balkanlara yönelik muhtemel göç dalgalarını önlemede önemli olduğunu savunmuştur.[41] Bu bağlamda, Türkiye'nin göçmenlik krizindeki rolü diğer ODA ülkelerinde olduğu gibi Slovenya açısından da önemsenmektedir.

Türkiye'nin AB sürecine yönelik tutumlarında farklılaşan V4 ülkelerinin, Batı Balkanlardaki ülkelerin AB müzakere süreçlerine yönelik değerlendirmelerinde birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Örneğin,

---

[38] "Hungary Supports Acceleration of Turkey's EU Accession Talks," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/hungary-supports-acceleration-of-turkey-s-eu-accession-talks.

[39] "Macaristan'dan Türkiye'nin AB Üyelik Sürecine Tam Destek," *Milliyet*, Haziran 30, 2017, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.milliyet.com.tr/macaristan-dan-turkiye-nin-ab-uyelik-ankara-yerelhaber-2137414/.

[40] "Slovenia Backs Turkey's EU Membership," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.worldbulletin.net/slovenia/157131/slovenia-backs-turkeys-eu-membership.

[41] "Sloven Bakandan Göçmen Anlaşması Uyarısı," Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2018, http://www.mynet.com/haber/guncel/sloven-bakandan-gocmen-anlasmasi-uyarisi-3379900-1.

Macaristan V4 dönem başkanlığının hedefleri arasında Batı Balkanlar'ın AB ile bütünleşmesine ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Özellikle, AB ve NATO genişlemeleri ile Batı Balkanlar konusunda V4 ülkelerinin Brüksel'deki pozisyonlarının koordinasyonunun sağlanması; AB ile bütünleşme konusunda V4 deneyiminin paylaşılması ve V4'ün mali desteğinin Batı Balkan Fonu'na işlerlik kazandırılmasının da hedeflendiği ifade edilmiştir.[42] V4 ülkelerinin tüm bu hedefler çerçevesinde, Batı Balkanlar'daki ülkelerin AB ile bütünleşme süreçlerine yönelik retorikten öte finansal ve teknik takviyelerle güçlendirilmiş somut ve kolektif bir destek vermekte olduğu görülmektedir.[43] Türkiye'ye yönelik benzer bir kolektif desteğin bulunmaması, Türkiye'nin gelecekteki üyeliği konusunda farklı görüşlerin şekillenmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Batı Balkanlar'da yer alan ve Türkiye ile aynı anda üyelik müzakerelerine başlayan ve AB'nin en son üyesi olan Hırvatistan da, 2013'ten bu yana Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedir. Hırvatistan Başkanı Kolinda Grabar-Kitarovic Ocak 2018'deki Ankara ziyaretinde, Türkiye'nin AB rotasında tutulmasının AB'nin çıkarına olacağını ifade etmiştir.[44] İkili ilişkilerin olumlu seyrinin, Türkiye'nin Avrupa'nın enerji güvenliğindeki ve mülteci krizi ile mücadeledeki rolünün böyle bir destekte belirleyici olduğu düşünülebilir. Ancak, Hırvatistan yetkililerinin de net bir pozisyon ifade etmekten kaçınmakta olduğu ve diğer bazı ülkelerin siyasileri gibi Türkiye'nin gelecekteki üyeliği ile ilgili yuvarlak ifadelere başvurdukları anlaşılmaktadır.

II. ODA Ülkelerinde Genişlemeye Yönelik Kamuoyu Desteği

Avrupa Birliği'nin kamuoyu yoklamalarından sorumlu kurumu Eurobarometre'nin 2013 ve 2017 anketinde yer alan ODA ülkelerindeki genişleme konusundaki kamuoyu sonuçları Tablo 1'de derlenmiştir. ODA ülkeleri özelinde genişleme ile ilgili 2017'deki kamuoyu desteğine baktığımızda, bu desteğin birçok ülkede Avrupa genelinde kaydedilen ortalama %42'lik desteğe göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle, Litvanya, Macaristan, Romanya, Hırvatistan, Slovenya, Polonya ve Bulgaristan'da %50'yi aşan bir destek tespit edilmiştir (Tablo 1). Slovakya, Estonya, Letonya ve Çek Cumhuriyeti'nde ise genişlemeye yönelik

[42] "Programme of the Hungarian Presidency of the Visegrad Group 2017/2018," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs.

[43] "Visegrad Countries Call for EU Enlargement in Western Balkans," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/12/c_136672813.htm.

[44] "Croatia Commends Turkey's Support in Hard Times," Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://aa.com.tr/en/europe/croatia-commends-turkeys-support-in-hard-times/1027099.

kamuoyu desteği, 2017 senesine gelindiğinde %50'nin altında kalmıştır. Vişegrad Grubu ülkeleri, Türkiye'ye coğrafi olarak uzak bir konumda bulunduklarından, Türkiye'nin Birliğe girmesi meselesinde kamuoyunda çok az tartışma yapılmaktadır. Özellikle, Çek Cumhuriyeti'ndeki %37'lik zayıf desteğin AB geneli ile karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu göze çarpmaktadır. Baltık ülkelerinden Letonya ve Estonya'da %45'in biraz altında seyreden genişlemeye yönelik düşük kamuoyu desteği hesaba katıldığında, bu ülkelerin Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olumlu pozisyonlarının oldukça kırılgan olduğu iddia edilebilir. 2013'ten 2017'ye genişlemeye yönelik kamuoyu desteği oranları kıyaslandığında yalnızca Slovenya'da (6 puan), Macaristan'da (3 puan) ve Litvanya'da (2 puan) artış olduğu görülecektir. Diğer ODA ülkelerinin tümünde genişlemeye yönelik kamuoyu desteğinin azalma trendine girdiği tespit edilmiştir.[45]

Tablo 1. Avrupa Birliği'nin gelecek yıllardaki genişlemesi ile ilgili kamuoyu, Sonbahar 2013 ve Sonbahar 2017 (%)

	Destekliyor		**Desteklemiyor**		**Kararsız**	
	2013	**2017**	**2013**	**2017**	**2013**	**2017**
Litvanya	64	66	20	22	16	12
Macaristan	60	63	32	29	8	8
Romanya	64	62	18	28	18	10
Hırvatistan	71	59	22	35	7	6
Slovenya	52	58	42	37	6	5
Polonya	61	56	26	31	13	13
Bulgaristan	55	52	29	31	16	17
Slovakya	51	47	42	41	7	12
Letonya	48	44	38	44	14	12
Estonya	51	43	40	41	9	16
Çek Cumhuriyeti	44	37	50	56	6	7

Kaynak: Eurobarometre.

Türkiye'nin üyeliği hakkında bu ülkelerdeki kamuoyu desteği ile ilgili yakın dönemde yapılmış bir anket çalışması olmamakla birlikte, bu ülkelerdeki genişlemeye yönelik genel kamuoyu desteği üzerinden Türkiye'ye yönelik muhtemel kamuoyu desteğinin sınırları ile ilgili bir fikre varılabilir. AB'ye adaylığı gündemde olan Batı Balkanlar bölgesindeki ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye'nin gelecekteki AB üyeliğinin AB'nin

[45] "Standard Eurobarometer 80," Erişim Tarihi: Ocak 24, 2018, http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb80/eb80_anx_en.pdf.

absorbe etme kapasitesi üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin daha fazla olduğu bilinmektedir. Bu muhtemel olumsuzlukların yaratacağı algı, genişlemeye yönelik kamuoyu desteğinin Türkiye özelinde daha düşük olabileceği yönündeki tahminleri kuvvetlendirmektedir.

III. Türkiye'nin ODA Ülkeleri İle Siyasi ve Ticari İlişkilerinin Seyrine Genel Bakış

Türkiye'nin ODA bölgesi ile siyasi ilişkileri son yıllarda genel olarak olumlu bir seyirde ilerlemiştir. Türkiye'nin Baltık Bölgesi ülkelerinin NATO'ya üyeliklerine verdiği güçlü destek ile ODA'nın kuzeyinde yer alan Estonya, Letonya ve Litvanya üçlüsü ile Türkiye'nin ikili ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Son yıllarda Türkiye'den bu bölgeye yapılan diplomatik ziyaretlerin yetersiz olduğu söylenebilir. Litvanya Cumhurbaşkanı'nın Aralık 2014'teki Türkiye ziyareti vesilesiyle iki ülke arasında Avrupa Bütünleşmesi Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalamıştır.[46] Türkiye Cumhurbaşkanı beraberinde birçok bakanla Ekim 2014'te Estonya ve Letonya'ya birer ziyaret gerçekleştirmiştir. Litvanya, Estonya ve Letonya Dışişleri Bakanları ise darbe sonrası süreçte Türkiye ile dayanışma göstermek üzere Türkiye'ye birer ziyarette bulunmuştur. Baltık ülkelerinin hükümet ve devlet temsilcileriyle ikili temasların birkaç senede bir ve düzensiz bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumda, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine destekleri hâlihazırda canlı olan bu ülkelerle ikili ilişkilerin yeterince aktif bir düzeyde tutulamadığı görülmektedir. Özellikle Estonya ve Letonya gibi ülkelerde genişlemeye yönelik kamuoyu desteğindeki ciddi düşüşle birlikte, bu ülkelerin siyasi iktidarlarının Türkiye'ye yönelik pozisyonlarındaki netlik de yerini muğlaklığa bırakmış görünmekte ve bu ülkelerin şartlı siyasi desteğinin kaybedilmemesi ve gelecekte müzakere sürecini ilerletmede daha istekli olmalarının sağlanabilmesi açısından diplomatik çabaların artırılması gerekmektedir.

Diğer ODA ülkelerinden farklı olarak Türkiye ile Bulgaristan arasında komşuluktan kaynaklanan daha yoğun siyasi ve ticari ilişkiler söz konusudur. 2012 itibariyle Bulgaristan ile yüksek düzeyli ikili görüşmelerin sayısında bir artış yaşanmış ve Mart 2012'de Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi toplanmıştır.[47] Bulgaristan ile bakanlar düzeyinde karşılıklı

[46] "Türkiye-Litvanya İlişkileri," T. C. Dışişleri Bakanlığı, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2018, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-litvanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa.

[47] Hem Cumhurbaşkanı düzeyinde görüşmeler gerçekleşmiş, hem de aynı yıl, Meclis Başkanı ve çeşitli Bakanlar da Bulgaristan'a ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu makaledeki yüksek düzeyli ikili görüşmelerle ilgili yapılan tüm değerlendirmeler için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın resmi web sitesinde yer alan Dış Politika Kronolojisinden

ziyaretler 2014'ten itibaren düzenli olarak devam etmiştir. Başbakan düzeyinde ise 2015 senesinde karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı, Türkiye'ye 2017 yazında ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Mart 2018'de Bulgaristan'ın AB Dönem Başkanlığında ve ev sahipliğinde AB'nin üst düzey memurları ile Türkiye arasında bir zirve toplantısı gerçekleştirilmiştir. Makalede daha önce bahsi geçen bu toplantıda sürece yönelik karşılıklı talepler anlamında somut bir ilerleme kaydedilememiştir, ancak bu zirve Türkiye-AB diyaloğunun yeniden sağlanmasına hizmet etmiştir. Nitekim Bulgaristan'ın AB Dönem Başkanlığı sona ermeden bir zirve toplantısı daha planlanmıştır.

Türkiye-Romanya arasındaki ilişkiler Stratejik Ortaklık seviyesinde yürütülmektedir.[48] Romanya'dan Türkiye'ye Devlet Başkanı düzeyinde ziyaretler 2011, 2014 ve 2016'da gerçekleşmiş, Türkiye Cumhurbaşkanı da 2015'te Romanya'yı ziyaret etmiştir. Son yıllarda, iki ülke arasında bakanlar düzeyinde de çeşitli ziyaretler gerçekleşmiştir. Diğer ODA ülkeleri ile kıyaslandığında, Türkiye'nin Bulgaristan ve Romanya ile yaptığı karşılıklı diplomasi trafiğinin yoğunluğunun daha fazla olduğu görülmektedir. Bulgaristan ve Romanya, 1992 yılında Türkiye'nin girişimleriyle kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (KEİ) kurucu üyeleri arasındadır. Ayrıca, 2001'de kurulan Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) ve 2004'ten itibaren operasyonel hale gelen Karadeniz Uyum Harekatı (*Operation Black Sea Harmony*) gibi yapıların oluşturulması bu ülkeler arasındaki işbirliğine dayalı ilişkileri teşvik etmektedir. Özellikle KEİ bünyesinde düzenli olarak yapılan toplantılar vesilesiyle Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın siyasi elitleri diğer bölge ülkeleriyle kıyaslandığında daha sık bir araya gelme imkânı bulmaktadır.

Türkiye, V4 ülkelerinden Polonya ve Macaristan ile son yıllarda yoğun bir diplomatik ilişki içine girmiş görünmektedir. Siyasi görüşmelerin sıklığı ile bu ülkelerin Türkiye'nin AB sürecine verdikleri desteğin boyutu arasında bir paralellik olduğu söylenebilir. 2011 ve 2015 yılında Macaristan Cumhurbaşkanı Türkiye'yi ziyaret etmiş, Türkiye Cumhurbaşkanı da Macaristan'a Şubat 2014'te bir ziyarette bulunmuştur. 2013'te Türkiye-Macaristan arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmasına karar verilmiştir. Macaristan Dışişleri Bakanı'nın yoğun olarak Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirmesi ve darbe sonrası süreçte dayanışma göstermek

faydalanılmıştır: "Dış Politika Kronolojisi," T.C. Dışişleri Bakanlığı, Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018, http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?7d9d6904-8274-44e5-8f80-17f7d422042e.

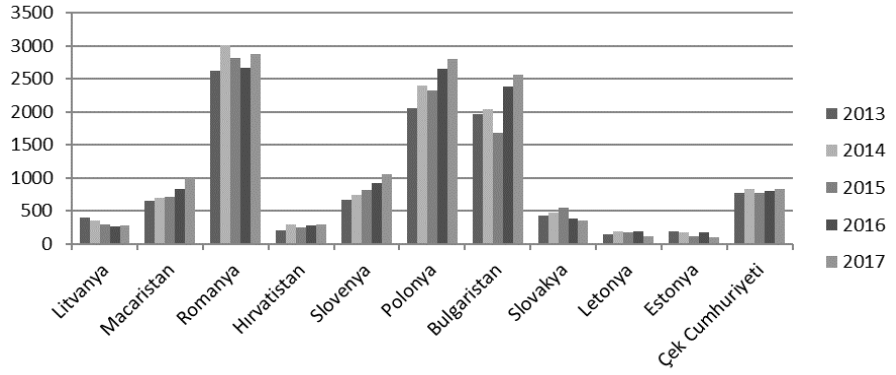
[48] 2011 Aralık ayında imzalanan Stratejik Ortaklık Belgesi'yle iki ülke arasındaki ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine yükseltilmiştir. Söz konusu Stratejik Ortaklık Belgesi'nin hayata geçirilmesine yönelik Eylem Planı ise Mart 2013'te imzalanmıştır.

için Türkiye'ye gelmesi, Macaristan Hükümetinin Türkiye ile diplomatik ilişkilere verdiği önemi ortaya koymaktadır. 2009 yılında stratejik ortaklık seviyesine çıkarılan Polonya-Türkiye ilişkileri diğer bölge ülkelerine kıyasla daha yoğun bir biçimde devam etmiştir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin tesisinin 600. yıldönümü vesilesiyle 2014'te Polonya'dan Türkiye'ye cumhurbaşkanı düzeyinde, Türkiye'den Polonya'ya da başbakan düzeyinde ziyaretler gerçekleşmiştir. Son yıllarda iki ülke arasındaki üst düzey ziyaretler bakanlar düzeyinde aktif olarak devam etmiştir. Polonya Dışişleri Bakanı darbe sonrası Türkiye'ye dayanışma için gelenler arasındadır. Romanya, Polonya ve Türkiye arasında ayrıca üçlü bir siyasi ve askeri istişare mekanizması kurulmuştur. Bu mekanizma çerçevesinde özellikle güvenlik meselelerinde görüş alışverişinde bulunulmaktadır. Bu kapsamda, Polonya ve Türkiye arasında 2012'de büyükelçiler düzeyinde bir toplantı gerçekleşmiş ve sonrasında başbakanlar düzeyinde 2016'da iki kez toplanılmıştır. Bu toplantılarda Türkiye-AB ilişkileri de görüşülmüştür.

Türkiye'nin hükümet yetkililerinin, V4 ülkelerinden Çek Cumhuriyeti'ne yaptıkları üst düzey ziyaretlerin oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Avrupa Birliği Bakanı Egemen Bağış'ın Aralık 2011'deki ziyareti ardından bu düzeyde bir ziyaret gerçekleşmemiştir. Başbakan'ın Çek Cumhuriyeti'ni 2013'teki ziyareti sırasında Stratejik İşbirliği Konseyi kurulması kararlaştırılmış ancak bu konuda henüz bir ilerleme sağlanamamıştır. Çek Cumhuriyeti'nden Cumhurbaşkanı düzeyinde en son ziyaret 2012'de gerçekleşmiş ve takip eden süreçte Çek Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanı göçmen krizinin çözümü amacıyla Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye'den Slovakya'ya 2009 ve 2015'te cumhurbaşkanı, 2013'te ise başbakan düzeyinde ziyaretler gerçekleşmiştir. Slovakya'dan ise başbakan düzeyinde 2009 ve 2013'te, cumhurbaşkanı düzeyinde de 2013'te ve ayrıca Türkiye'deki darbe girişimi sonrası da bakan düzeyinde (AB Konseyi dönem başkanı sıfatıyla Dışişleri Bakanı) ziyaretler gerçekleştirilmiştir. V4 ülkeleri ile Türkiye arasında ayrı bir istişare mekanizması işletilmektedir. Bu bağlamda, V4 ülkeleri ile yapılan dışişleri bakanları toplantılarının üçüncüsü Mayıs 2017'de gerçekleşmiştir.

Batı Balkanlarda yer alan Slovenya ve Hırvatistan ile ikili ilişkilerin sınırlı kaldığı görülmektedir. Son yıllarda, Slovenya-Türkiye arasında cumhurbaşkanı, başbakan ve bakan düzeylerinde bir dizi görüşme gerçekleşmiştir. İki ülke arasında ayrıca 2011'de bir Stratejik Ortaklık Belgesi imzalanmıştır. Ancak, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın resmi web sitesinden ticari ilişkilerle ilgili yapılan açıklamada, bu ilişkilerin

potansiyeline ulaşamadığı ifade edilmiştir (Şekil 1 ve 2).[49] Hırvatistan ile Türkiye arasında 2009'da bir Strateji Belgesi imzalanmış, başbakan düzeyinde 2009 ve 2010'da yapılan karşılıklı ziyaretlerden sonra, 2011 ve 2016'da cumhurbaşkanı düzeyinde ziyaretler gerçekleşmiştir. Ayrıca Türkiye-Hırvatistan-Bosna Hersek Üçlü İstişare Mekanizması çerçevesinde bu ülkelerin Dış İşleri Bakanları bir araya gelme imkânı bulmuşlardır.

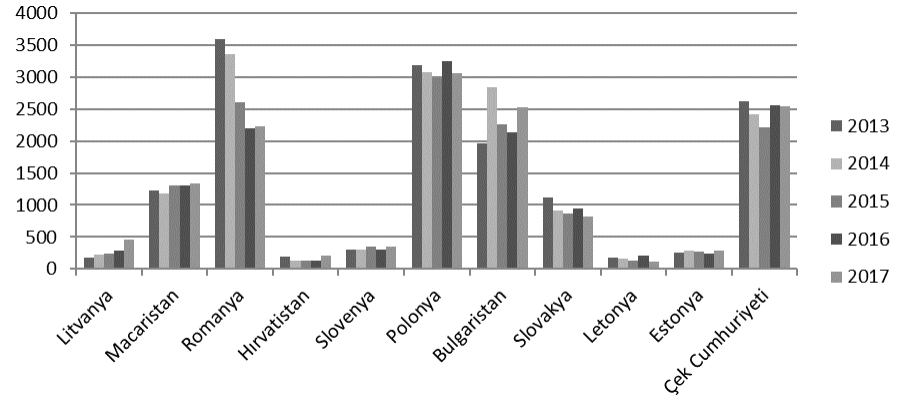
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu.

Şekil 1. Türkiye'nin AB üyesi olan ODA ülkelerine yönelik ihracat rakamları, 2013-2017 (Milyon Dolar)

Türkiye'nin ODA ülkelerinden Romanya, Polonya ve Bulgaristan gibi ülkelere yönelik ihracatının 2017 itibariyle 2,5 milyar dolar seviyesini aştığı görülmektedir (Şekil 1). Son yıllarda, Polonya, Bulgaristan, Macaristan ve Slovenya'ya yapılan ihracatta artışlar yaşanmıştır. Türkiye'nin ODA bölgesinde yer alan Baltık ülkeleri ile Hırvatistan ve Slovenya'ya yönelik ihracatının oldukça düşük olduğu görülmektedir (Şekil 1). Bu ülkelerin Türkiye'ye coğrafi uzaklıkları ve küçüklükleri, ticari ilişkilerin yoğun bir biçimde gerçekleşmesine imkân vermeyen muhtemel etmenler olarak düşünülebilir. ODA ülkelerinden yapılan ithalatın hacmine bakıldığında, Türkiye'nin bu bölgeye yönelik ihracatı ile büyük ölçüde orantılı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu bölge özelinde, en çok Romanya, Polonya, Bulgaristan ve Çek Cumhuriyeti'nden ithalat yapan Türkiye'nin, diğer ülkelerden ithalatı oldukça düşüktür (Şekil 2). Bölge ülkelerinden yapılan ithalatta düzenli ve doğrusal bir artış trendi -Litvanya harici- gözlemlenmemektedir.

[49] "Türkiye-Slovenya Siyasi İlişkileri," T.C. Dışişleri Bakanlığı, Erişim Tarihi: Ocak 26, 2018, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-slovenya-siyasi-iliskileri-.tr.mfa.

Genel itibariyle, Türkiye'nin son yıllarda Doğu Avrupa'dan Bulgaristan ve Romanya, Orta Avrupa'dan da Polonya ve Macaristan ile diğer bölge ülkelerine nazaran daha kuvvetli ikili ilişkiler kurduğu görülmektedir. Bu ülkeler aynı zamanda diğer ODA ülkeleri içinde Türkiye'nin ticaret hacminin oldukça yüksek olduğu ülkelerdir. Bu bilgiden hareketle, siyasi ve ticari ilişkilerin olumlu seyrinin karşılıklı etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu.

Şekil 2. Türkiye'nin AB üyesi olan ODA ülkelerinden ithalat rakamları, 2013-2017 (Milyon Dolar)

Türkiye ODA ülkelerinin birçoğu ile ikili ilişkilerini stratejik ortaklık düzeyine çıkarmıştır, ancak bu mekanizmalara rağmen ve Türkiye'deki siyasi şartlarda yaşanan zorluklar ile uluslararası alandaki gelişmeler (Suriye Krizi) gibi sebeplerle, ODA ülkeleri ile ilişkilerin düzenli ve aktif bir biçimde seyretmesi mümkün olamamıştır. Ayrıca, son 5 yılda Türkiye'nin bu ülkelerden yaptığı ithalatta kayda değer bir ilerleyiş olmaması veya Romanya örneğinde olduğu gibi ciddi azalma yaşanması (Şekil 2), bu ülkelerin Türkiye'ye yönelik ilgilerinin azalmasına sebebiyet verebilir.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın raporunda Türkiye'nin öncelik vermesi gereken ihracat pazarları içinde Doğu Avrupa ülkelerinin başta geldiği, Türkiye'nin Romanya ve Ukrayna hariç bu bölgedeki ülkelere potansiyel sektörlerin %50'sinden daha azında ihracat yaptığı ve özellikle Slovenya, Macaristan, Slovakya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti'ne olan

ihracatın artırılabileceği tespitleri yapılmıştır.[50] Türkiye bazı ODA ülkeleri ile potansiyelin altında seyreden ticaret hacmini artırırsa, ticari ilişkilerdeki ivme ikili diplomatik ilişkilere de olumlu yansıyacaktır. Karşılıklı ticari bağımlılıklar ve çıkarların, gelecekte Türkiye'nin üyeliğine destek verme yönünde bölge ülkelerini motive edebileceği göz ardı edilmemelidir.

Örneğin, Varna'da Bulgaristan'ın girişimiyle yapılan Türkiye-AB Zirvesi'nin hemen sonrasında, 2 Nisan 2018'de Türkiye-Bulgaristan İş Forumu düzenlenmiş ve bu toplantıda bir araya gelen ekonomik elitler tarafından ticari ilişkilerin artırılabilmesi için Türkiye-AB ilişkilerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının önemine vurgu yapılmıştır. Ekonomi Bakanı, Bulgaristan'ın AB Dönem Başkanlığında Türkiye'nin AB süreci için sağladığı desteğin iki ülke ilişkilerini kuvvetlendirici etkisine vurgu yaparken, Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi Başkanı da Varna'daki liderler zirvesinde AB tarafından verilen diyaloğu sürdürme mesajlarının iki ülke arasındaki işbirliğinin istikrarı açısından öneminden bahsetmiştir.[51] Aynı toplantıda süreç ile ilgili değerlendirmede bulunan Bulgaristan Ekonomi Bakanı, Türkiye'ye yönelik vize prosedürlerinin kolaylaştırıldığını ve gümrüklerde bekleme süreleri gibi engellere yönelik çalışmalar yapacaklarını taahhüt etmiş, Bulgaristan Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı ise Türkiye ile AB arasındaki diyaloğun sürdürülmesi konusunda ısrarcı olduklarını ifade etmiştir.[52] Ekonomik elitlerin yaptıkları bu açıklamalar, ekonomik ilişkilerin istikrarını bulması açısından Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin istikrarlı bir biçimde devam etmesinin oldukça önemli olduğunu göstermektedir.

Varna'daki Türkiye-AB Zirvesi'nde Türkiye'nin gündeme getirdiği taleplerden bir tanesi Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği'nin güncellenmesi olmuştur.[53] Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği sadece tarım ürünlerinin sanayi bileşenleri ve sanayi mallarının büyük bir kısmına uygulanmakta ve mevcut haliyle AB açısından avantaj yaratan bir duruma yol açmaktadır. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi talebinin somut sebepleri

---

[50] "Küresel Ticarette Türkiye'nin Yeniden Konumlandırılması: Dış Ticarette Yeni Rotalar", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Erişim Tarihi: Nisan 25, 2018, http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/usefullink/55967698dis-ticarette-yeni-rotalarpdf.pdf.

[51] "Türkiye ile Bulgaristan Arasında Son 10 Yılın En Büyük Ekonomi Buluşması Gerçekleşti," Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Erişim Tarihi: Nisan 27, 2018, http://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-bulgaristan-arasinda-br-son-10-yilin-en-buyuk-br-ekonomi-bulusmasi-gerceklesti.

[52] "Türkiye ile Bulgaristan Arasında Son 10 Yılın En Büyük Ekonomi Buluşması Gerçekleşti."

[53] "Varna'daki AB-Türkiye Zirvesi'nde Ele Alınacak 5 Kritik Konu," Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43539040.

arasında Türkiye'nin Gümrük Birliği ile ilgili karar alma mekanizmalarının dışında bırakılması, Türkiye'nin AB alanına yönelik ihracatını artıracak hizmet sektörü ve kamu alımları gibi bazı alanların Gümrük Birliği kapsamı dışında kalması ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden tam anlamıyla yararlanması önündeki karayolu kotaları gibi engeller sayılabilir. ODA ülkelerinin Türkiye ile olan ve daha önceleri ikili Serbest Ticaret Anlaşmalarına dayanan ticari ilişkileri, bu ülkelerin AB üyeliği ile Türkiye ve AB arasındaki Gümrük Birliği esasına dayalı olarak yürütülmeye başlamıştır. ODA ülkelerinin AB ile Gümrük Birliği'ne geçtikleri tarihten itibaren kaydedilen ithalat ve ihracat rakamları değerlendirildiğinde, dış ticaret dengeleri açısından Türkiye aleyhine işleyen bir süreç gözlemlenmektedir. Bu ülkelerin AB'ye üyelikleri sonrası dönemde – özellikle 2011 ve 2012 yıllarında- dış ticaret dengelerinin Türkiye aleyhine bozulduğu ülkeler arasında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya sayılabilir.[54] Bu dengesizlikler nispetinde, Türkiye'nin bu ülkelerin pazarlarındaki yatırım fırsatlarını yeterince değerlendiremediği görüşü oluşmaktadır.

Sonuç

AB üyesi olarak on yıllık bir süreci geride bırakan ODA ülkelerinin bir kısmının gelecekteki genişlemelere yönelik tutumlarında hem elitler hem de kamuoyu düzeyinde değişiklikler olduğu ve özellikle Türkiye'nin AB süreci ve AB'ye tam üyeliği ile ilgili çeşitli yaklaşımların şekillenmeye başladığı gözlemlenmiştir. Bu farklılaşma üzerinde çeşitli faktörlerin etkili olduğu ileri sürülebilir. ODA ülkeleri hükümetlerinin Türkiye'nin AB sürecine yönelik görüşlerindeki farklılaşmayı açıklarken bu ülkelerdeki genişlemeye yönelik kamuoyu desteğindeki dönüşüm, Türkiye ile ikili ve ticari ilişkilerin seyri ve bu ülkelerin bir takım ortak veya özel stratejik çıkarları dikkate alınmalıdır.

ODA ülkelerinde genişlemeye yönelik kamuoyu desteğiyle bu ülkelerin hükümetlerinin Türkiye'nin AB üyelik süreciyle ilgili siyasi elit düzeyindeki yaklaşımları arasında bir paralellik olduğundan söz edilebilir. Genişlemeye yönelik kamuoyu desteğinin en düşük olduğu Çek Cumhuriyeti'nin siyasi liderlerinin Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemedikleri görülmektedir. Ayrıca, Çek Cumhuriyeti ile son yıllarda yapılan yüksek düzeyli görüşmelerin oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir. Baltık ülkelerinden Estonya ve Letonya genişlemeye yönelik düşük kamuoyu desteği ile dikkat çekmektedir. Bu ülkelerin liderlerinin stratejik çıkarları sebebiyle Türkiye'ye

[54] Türkiye İstatistik Kurumu'nun dış ticaret istatistiklerinden faydalanılmıştır.

yönelik olumsuz açıklamalardan kaçındıkları ve pragmatik bir yaklaşım benimsedikleri görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin tam üyeliğini siyasi elit düzeyinde desteklemeye devam eden bu ülkelere diplomatik anlamda yeterince yatırım yapmadığı da anlaşılmaktadır. Litvanya, Macaristan ve Romanya'da genişlemeye yönelik yüksek bir kamuoyu desteği gözlemlenmekle birlikte, resmi düzeyde de Türkiye'nin AB üyeliğine tam desteğin dillendirildiği görülmektedir. Örneğin Litvanya hükümeti, Litvanya'nın AB Dönem Başkanlığında Türkiye-AB müzakerelerini hızlandırmayı hedeflemiştir. Romanya'nın günümüzde resmi desteği sürmekle beraber, bunun Türkiye'nin AB kıstaslarına uyum performansına bağlı olduğu görülmektedir. Romanya ile ikili ilişkiler Stratejik Ortaklık düzeyinde olmakla birlikte, Romanya'nın Türkiye'yi AB sürecinde desteklemeye devam etmesi açısından bu ilişkilerin kritik öneme sahip olduğu söylenebilir. Macaristan'daki olumlu kamuoyu desteğine, Türkiye ile dostane ikili ilişkiler ve ticari ilişkiler de eşlik etmektedir. Bu bağlamda, Macaristan hükümetinin müzakerelerin ilerletilmesine desteğinin sürmesi beklenmektedir.

Polonya'da genişlemeye yönelik kamuoyu desteği çok yüksek olmamakla birlikte %50 üzerinde ölçülmüştür. Polonya ile yüksek düzeyli görüşmelerin düzenli tutulduğu ve dış ticaret hacminin de diğer bölge ülkelerine kıyasla oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Tüm bu olumlu tablonun bir neticesi olarak Polonya'nın Türkiye'nin tam üyeliğine desteği sürmektedir. Genişlemeye yönelik kamuoyu desteği %50'nin altında kalan Slovakya hükümetinin olumlu tavrında, Türkiye ile dostane ikili ilişkilerin ve Türkiye'nin mülteci krizinin çözümündeki rolünün etkili olduğu söylenebilir. Slovakya'nın AB Dönem Başkanlığında yeni bir faslın açılması da bu tavrın pratikte bir karşılığı olduğunu göstermektedir. Slovenya ve Hırvatistan gibi ülkelerin hükümetleri, geçmişte Türkiye'nin AB sürecini destekler açıklamalar yapmışlardır. Bu desteğin retorik olarak devam etmesinde Türkiye'nin mülteci krizindeki rolünün -yani stratejik çıkarların- temel etmen olduğu görülmektedir. AB Dönem Başkanlığını devralan Bulgaristan hükümetinin diğer bölge ülkeleri içinde üyelik alternatiflerini ilk defa gündeme getiren ülke olması, Türkiye ile komşuluktan da kaynaklanan daha güçlü ikili ilişkileri ve Türkiye'nin tam üyelik hedefi de dikkate alındığında, Türkiye açısından beklenmedik bir gelişmedir. Ayrıca, Bulgaristan'daki genişlemeye yönelik kamuoyu desteğinde 2013'te 2017'ye gelindiğinde %52'ye gerilemiş ve %50 sınırına yaklaşmıştır. Bulgaristan'da yaşayan ciddi orandaki Türk nüfusu dikkate alındığında, Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik gelecekte oluşacak kamuoyu desteğinin diğer ODA ülkelerinden farklılaşması beklenebilir. Bulgaristan, 2018'in ilk yarısında

devraldığı AB Dönem Başkanlığı'nda Türkiye-AB diyaloğunun yeniden canlandırılması yönünde girişimlerde bulunmakta ve ikili ilişkilerde de daha aktif bir döneme girileceğinin sinyallerini vermektedir.

Netice itibariyle, diplomatik ve ticari ilişkilerin yoğunluğunun Türkiye'nin AB sürecine yönelik destek ile etkileşim içinde olduğu ancak böyle bir desteği belirlemede tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. ODA ülkelerinin stratejik çıkarlarının ve bu ülkelerin vatandaşlarının genişlemeye yönelik görüşleri de gelecekte böyle bir desteği canlı tutmada belirleyici olacaktır. Türkiye'nin mülteci krizinin çözümündeki rolü, ODA bölgesi ülkelerinin gözünde Türkiye'nin stratejik önemini artırmış ve bu ülkeleri Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmeleri yönünde teşvik etmiştir. Ancak, bu krizin aşılması için Türkiye'nin AB'ye sağlayacağı desteğin, Türkiye'nin müzakere sürecinin ilerletilmesi açısından herhangi bir etkisi olamayacağını ifade etmek gerekir. Avrupa ülkelerinin Türkiye'nin bu konudaki desteğini kaybetmemek adına Türkiye'nin AB süreci ile ilgili olumsuz açıklamalar yapmaktan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Bölge ülkelerinden yapılan resmi açıklamalarda Türkiye'de demokratik normların benimsenmesinin AB üyelik müzakerelerinin devamı açısından kaçınılmazlığı vurgulanmaktadır.

Son dönemde, önceden Türkiye'nin tam üyeliğini destekleyen ODA ülkeleri hükümetlerinin bir kısmının Türkiye'nin üyelik müzakerelerine değinmekten kaçınmaları, üyelik alternatiflerini konuşur hale gelmeleri ve bazılarının ise Türkiye'nin tam üyeliğini açık bir biçimde reddetmesi Türkiye'nin müzakere sürecinin ilerleyebilmesi için gerekli olan siyasi iradenin oldukça cılızlaştığını göstermektedir. Özellikle, Türkiye'de darbe teşebbüsü sonrası dönemdeki siyasi sürecin yönetimine yönelik endişeler artmış ve bu süreçte AP Türkiye ile müzakerelerin sonlandırılması önerisinde bulunmuştur. Böyle bir dönemde, AB Dönem Başkanlığına gelen Bulgaristan'ın üyeliğe alternatif modelleri tartışmaya açması ve Türkiye'nin tam üyeliğine yönelik desteğin ODA ülkeleri özelinde azalması tespitleri Türkiye'nin AB sürecinde kritik bir dönemece geldiğini göstermektedir. ODA ülkelerinin desteğindeki bu azalma, Türkiye'nin Avrupa Birliği ilişkilerinin yakın dönemde yeniden tanzim edilebileceği tezini de kuvvetlendirmektedir. Bu makalede analiz edilen ülkeler belki tek başlarına Türkiye'nin üyelik perspektifinin itici gücü olamayabilirler, ancak ikna edilebildikleri ve birlikte hareket ettikleri ölçüde Türkiye'nin AB sürecinin ilerletilmesi yönünde önemli bir etkileri olabilecektir. Türkiye'nin siyasi ve ticari ilişkilerinin görece kuvvetli olduğu ülkelerin AB Dönem Başkanlıklarında yeni müzakere başlıklarının açılması ve örneğin Bulgaristan'ın AB Dönem Başkanlığı'nda Türkiye-AB ilişkilerini yeniden canlandırmak yönünde girişimlerde bulunması böyle bir etkiyi ortaya

koymaktadır. Bu ülkelerin siyasi elitlerinin Türkiye'nin AB süreci ile ilgili olumlu değerlendirmelerinde, genişlemeye yönelik pozitif kamuoyu, Türkiye ile diplomatik ve ticari ilişkilerin yoğunluğu, rasyonel açıklamaların işaret ettiği stratejik çıkarlar gibi faktörlerin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye, AB süreci devam ettiği müddetçe bu sürecin ilerleyebilmesi, genişleme karşıtı üye ülkelerin bu sürecin işletilmesine ikna edilmesi ve nihayetinde Türkiye'nin AB üyesi olabilmesi için ODA bölgesindeki ortaklarına ihtiyaç duyacaktır.

Kaynakça

Bagdonas, Azuolas. "The Geopolitics of Support for Turkey's EU Accession: A View from Lithuania." *Insight Turkey* 14, no 3 (2012): 177-192.

Börzel, Tanja A. et. al. "European Union Enlargement and Integration Capacity: Concepts, Findings, and Policy Implications." *Journal of European Public Policy* 24, no 2 (2017): 157-176.

Braghiroli, Stefano ve Maili Vilson. "FEUTURE EU 28 Country Report: Estonia." Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018. http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Estonia_28_Country_Report.pdf.

Bruģe, Ilvija. "FEUTURE EU 28 Country Report: Latvia." Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018. http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Latvia_28_Country_Report.pdf.

Damian, Alexandru ve Raluca Dinu. "FEUTURE EU 28 Country Report: Romania." Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018. http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Romania_28_Country_Report.pdf.

Dimitrova, Antoaneta et. al. "Comparing Discourses about Past and Future EU Enlargements–Core Arguments and Cleavages." Erişim Tarihi: Ocak 26, 2018. http://www.sps.unimi.it/extfiles/unimidire/28401/attachment/comparing-discourses-about-eu-enlargement-30-april-final.pdf.

Dimitrova, Antoaneta ve Aron Buzogány. "Post-Accession Policy-Making in Bulgaria and Romania: Can Non-state Actors Use EU Rules to Promote Better Governance?" *Journal of Common Market Studies* 52, no 1 (2014): 139-156.

Dimitrova, Antoaneta ve Elitsa Kortenska. "What Do Citizens Want? And Why Does It Matter? Discourses among Citizens as Opportunities and Constraints for EU Enlargement." *Journal of European Public Policy* 24, no 2 (2017): 259-277.

Epstein, Rachel A. ve Wade Jacoby. "Eastern Enlargement Ten Years On: Transcending the East–West Divide?" *Journal of Common Market Studies* 52, no 1 (2014): 1-16.

Hobolt, Sara. B. "Ever Closer or Ever Wider? Public Attitudes towards Further Enlargement and Integration in the European Union." *Journal of European Public Policy* 21, no 5 (2014): 664-680.

Hürsoy, Siret. "On the Edge of the EU: Turkey's Choice between 'Privileged Partnership'and Non-Accession." *Asia Europe Journal* (2017): 1-21.

İçener, Erhan ve David Phinnemore. "Enlargement and the European Union's Absorption Capacity: 'Oft-forgotten' Condition or Additional Obstacle to Membership?" *Insight Turkey* 8, no 3 (2006): 37-43.

Jahn, Egbert. "Limits on the Future Expansion of the European Union. On the Disputed Membership of Turkey, Ukraine and Other States." *International Politics* (2015): 27-42.

Karakaş, Cemal. "EU–Turkey: Integration without Full Membership or Membership without Full Integration? A Conceptual Framework for Accession Alternatives." *Journal of Common Market Studies* 51, no 6 (2013): 1057-1073.

Mandacı, Nazif. "Avrupa'daki Radikal Sağ Partiler ve Balkanlı Kuzenleri: Çanlar Türkiye İçin Çalıyor." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 33, no 9 (2012): 41-71.

Müftüler-Baç, Meltem. "Turkey's Accession to the European Union: The Impact of the EU's Internal Dynamics." *International Studies Perspectives* 9, no 2 (2008): 201-219.

Müftüler-Baç, Meltem ve Aylin Ece Çiçek. "A Comparison of the European Union's Accession Negotiations with Bulgaria and Turkey: The Role of Bilateral Issues." *Journal of Contemporary European Studies* 25, no 2 (2017): 180-196.

Sedelmeier, Ulrich. "Anchoring Democracy from Above? The European Union and Democratic Backsliding in Hungary and Romania after Accession." *Journal of Common Market Studies* 52, no 1 (2014): 105-121.

Şatır, Bilgesu. "FEUTURE EU 28 Country Report: Slovakia." Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018. http://www.feuture.uni-koeln.de/eu-28-country-reports/slovakia/.

Taydaş, Zeynep ve Cigdem Kentmen-Cin. "Who Is Afraid of EU Enlargement? A Multilevel Comparative Analysis." *Political Research Quarterly* (2017).

Turhan, Ebru. "Turkey's EU Accession Process: Do Member States Matter?" *Journal of Contemporary European Studies* 24, no 4 (2016): 463-477.

Uğur, Mehmet. "Open-Ended Membership Prospect and Commitment Credibility: Explaining the Deadlock in EU–Turkey Accession Negotiations." *Journal of Common Market Studies* 48, no 4 (2010): 972.

Usul, Ali Resul. "Is There Any Hope on the Revival of EU–Turkey Relations in the 'New Era'?" *Turkish Studies* 15, no 2 (2014): 283-302.

Verveckiene, Liucija, ve Justinas Lingevicius. "FEUTURE EU 28 Country Report: Lithuania." Erişim Tarihi: Ocak 25, 2018. http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Lithuania_28_Country_Report.pdf.